

Halkevleri Hakkında CHP Genel İdare Kurulunun Açıklaması^{(*)(**)}

26. XI.1951

Kurultayın Sayın Üyeleri,

Bu kurultayımızda sizlere, Halkevleri ve Halkodaları hakkında, geçen yıllardakinin aksine olarak, üzüntülü malûmat vermek mevkiindeyiz.

Büyük Atatürk'ün emirleriyle 1932 yılında açılmağa başlamış olan Halkevleri 1950 yılında 478 ve 1940 yılında açılmağa başlayan Halkodaları ise 4322 sayısına yükselmiş bulunuyordu.

1945 yılından itibaren çok Partili siyasî hayata girince, Halkevlerinin bütün siyasî Partileri memnun edecek surette kullanılması çarelerini aradık. Ve bu vesile ile muhalefet Partisinin taleplerini ve düşüncelerini bildirmeğe açıktan açığa davet ettik. O zamanki muhalefet Partisi hem şikâyetlerinde devam etti, hem de arzularını bildirmedi. Bu suretle Partiler mutabakatı ile bir hal şekli bulmak teşebbüsümüz akim kalmıştır.

1947 yılı Kurultayımızda Halkevlerinin birer tesis haline getirilmek suretiyle idaresini prensip olarak ilân ettik. Hukukî esaslarını ve tatbik şekillerini bildirmek için de İstanbul Üniversitesi Ordinaryüs Profesörlerinden Ebülûla

(*) Ulus Basımevi. Ankara.

(**) Metnin, ilk halindeki yazım biçimi korunmuştur.

Mardin, Sıddık Sami Onat, Ömer Celâl Sarç'dan müteşekkil özel bir komisyona meseleyi tetkik ettirdik.

İktidar Demokrat Partiye geçtikten sonra toplanan sekizinci kurultayımızda Halkevlerinin tesisi hakkındaki bütün çalışmalar ve son durum görüşmüş, bu müesseselerin Partimizin kendi malî imkanları içinde hizmetlerine devam ettirilmesi ve halin icabına göre gerekli kararların ittihazi hususunda da Divan'a yetki verilmiştir.

Demokrat Parti iş başına geçtikten sonra Büyük Millet Meclisinin ilk toplantı devresinde Demokrat Parti Milletvekillerinden Eskişehir Milletvekili İsmail Hakkı Çevik'in "Cumhuriyet Halk Partisi ile Halkevlerine teberru edilen ve ucuz bedelle satılan gayrimenkullerin eski malikleri" adına kayıtlarının tashihine dair", Tokat Milletvekili Halûk Ökeren'in "eski Türkocaklarının feshi üzerine Cumhuriyet Halk Partisine devir ve teslim edilen malların yeniden kurulan Türkocaklarına iadesi" hakkında ve Antalya Milletvekili Akif Sarioğlu ile dört arkadaşının Halkevleri hakkındaki ve Erzurum Milletvekili Emrullah Nutku'nun "Cumhuriyet Halk Partisi'ne devlet bütçesiyle hususî bütçeden verilen paraların iadesi" kanun teklifleri Meclise verilmiş bulunuyordu.

Bu teklifler Maliye, İçişleri, Bütçe, Adalet ve Anayasa komisyonlarında görüşülürken Partimizin Milletvekilleri kanun tekliflerinin Anayasa aykırı olduğunu, hukuk devleti nizamına uymadığını, mülkiyet hakkını ihlâl edeceğini ileri sürerek reddini istediler. Bilhassa Anayasa komisyonunda günlerce uzun tartışmalar cereyan etti. Bu sırada Türkocakları meselesi ortaya atıldı.

Türkocaklarının, kendi yetkili organı olan Genel Kurulunun kararı ile değil, Atatürk'ün manevi baskısı ile cebren feshedildiği o zamanki Türkocakları Genel Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından iddia edildi.

Gerçek durumun bu olmadığı, Türkocakları Genel kurulunun 12.4.1931 tarihinde Ankara'da yaptığı toplantıda Türkocaklarını feshederek Cumhuriyet Halk Partisine devrinin kararlaştırıldığını, bu karara ait esbabı mucibe ve vesikalarını ortaya koyduk. Cebir ve ikrah halinin mevcut olmadığını, böyle bir halin mevcut olduğu bir an kabul edilse bile kararın ancak mahkemece iptal edilebileceği, yeni bir kanunla yapılamayacağını belirttik.

İktidar Partisinin Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı da bu konularla yakından ilgilendiler. Anayasa komisyonunda bulundular. Partilerinin ileri

gelenleri ve hukukçuları bu konu hakkındaki noktai nazarlarını açıkladılar. İktidarın Halkevleri hakkındaki düşünce ve zihniyeti bu komisyondaki görüşmelerde tamamiyle bir daha anlaşmış oldu.

Esasen Demokrat Parti daha iktidarı alır almaz devlet bütçesinden Halkevlerine yapılan yardımların mahalline sarfedilip edilmediğini kontrol ettirmek bahanesiyle Maliye müfettişlerini Partimizin hesaplarını tetkike memur ettiler. Merkezde ve taşrada 25-30 müfettiş günlerce Partimizin kuruluşundan bu yana olan hesaplarını esaslı bir şekilde incelediler. Siyasî bir Parti muamelâtının şumullü bir şekilde ve bu tarzda gözden geçirilmesini haklı gösterecek hiçbir sebep ve emsal gösterilemez. Mevzuatımızda 27 senelik bir zamana ait hesap ve muamelâtın şumullü bir şekilde ve bu tarzda gözden geçirilmesini haklı gösterecek hiç bir sebep ve emsal gösterilemez. Mevzuatımızda 27 senelik bir zamana ait hesap ve muamelâtın murakabesine yetki veren hükümler de mevcut değildir. Buna rağmen büyük bir hüsnü niyetle geçmiş yılların –ve bilhassa kendi Liderlerinin zamanlarına ve mes’uliyetlerine tallûk eden devre de dahil olmak üzere– bütün muamelât ve hesabatın kayıtlarını ve vesikalarını Maliye Müfettişlerinin tetkikine âmade bulundurduk. Maliye müfettişlerinin aylarca süren geniş ve etraflı incelemeleri; mes’ul Bakanların beyanlarını ve organları olan gazetelerin neşriyatını yalanlıyan bir netice verdi.

Cumhuriyet Halk Partisi, devlet bütçesinden aldığı paraları mahalline, yani Halkevi ve Halkodası hizmetlerinin istihdaf ettiği gayeye sarfetmiştir. Buna rağmen bir miktar paranın gaye dışında sarfedildiğini iddia ettiler. Gerçek durum iddia ettikleri gibi değildir. Bu sarfiyatın mahiyet ve esası ayrıca malî raporda izah edilecektir.

İktidar Partisinin, Bakanların ve milletvekillerinin şurada burada Halkevlerine gelecekte verecekleri şekil hakkında yaptıkları vaat ve beyanları, bu teftiş hareketi ve Meclisteki teklifleri açıkça göstermiştir ki, Demokrat Parti, Atatürk’ün inkılâp nesline armağan ettiği Halkevlerini yaşatmaya taraftar değildir.

Atatürk’ün kurduğu inkılâp Partisinin mensubu olarak Atatürk’ün bütün eserlerinde olduğu gibi, Halkevlerini de halk hizmetinde tutmakla büyük faydalar sağlayacağına olan inancımızla, şu veya bu bahane ile Halkevlerinin kapatılmasına meydan bırakmamak için ve 1947 Kurultayınca ittihaz olunan karara sadık kalarak Halkevlerinin birer tesis haline getirilmek hususundaki kararımızı Anayasa komisyonunda da anlattık.

Anayasanın ve kanunların ihlâl edilmesine mahal vermeden anlaşma yoluyla bir hal şekline bağlanması Anayasa komisyonunda da iltizam edildi ve komisyon görüşmeleri bu maksatla geri bırakıldı. Bundan sonra Partimiz adına Faik Ahmet Barutçu Başbakanla temasa memur edildi. 14 ve 15 Aralık tarihlerinde Başbakan Adnan Menderes'le yapılan görüşmelerde Partimizin düşüncesine uygun olarak şu esaslarda mutabık kalındı: "Halkevleri Atatürk'ün bir yadigârı olarak muhafaza edilecek ve bir tesis haline getirilerek gayeleri ve mesailerini çok partili devrin icabına uygun bir şekilde tesbit edilecektir. Halkevi ve Halkodası olarak inşa edilmiş bulunan bütün gayrimenkullerle, tüzelkişilerden devredilen ve Halkevi olarak kullanılan binalar bu tesis dahil olacak ve bütün ihtilâflı meseleler de bu şekilde kül halinde halledilmiş olacaktır."

Bunun üzerine Faik Ahmet Barutçu, Tahsin Bekir Balta, Yavuz Abadan, Cafer Tüzel, Nihat Erim, Abbas Çetin ve Halil Sezai Erkut'tan müteşekkil bir komisyon kurduk. Hükümetle mutabık kalınan esaslara uygun bir tesis projesi hazırlandı. Ve 31.1.1951 tarihinde Barutçu vasıtasıyla Başbakan Menderes'e sunuldu. Aylarca cevap bekledik. Zaman zaman takip ettik. Ancak 11.6.1951 tarihinde Sıtkı Yırcalı mukabil teklif projesini Barutçu'ya tevdi etti. Alınan bu teklife Başbakan'la varılan anlaşmanın hududunu aşan ve Halkevleri dışında kalacak bütün Partimiz emvalini de içine alan şöyle bir kayıt vardı:

"Bedelli bedelsiz her ne suretle olursa olsun köy, Belediye, Özel İdareden, Hazinesinden ve Vakıflar idaresinden C.H.P ye intikal etmiş bulunan bircümle gayrimenkuller..." Bu teklifin kabul edilmesi, bütün Parti emvalinin tasfiyesi ve Meclisteki bütün kanun tekliflerine rıza göstermek demek olduğundan, aynen kabul edemeyeceğimiz kaydiyle beraber ilk teklifimizi biraz daha şummullendirmek suretiyle yeni bir teklif hazırladık. Ve 20.6.1951 tarihinde Barutçu tekrar Başbakan'la temas etti. Bu teklifi verdi, iki tarafın bir araya gelerek tasarılar üzerinde bir neticeye varılması için mukabil tasarımı hazırlayan arkadaşlarıyla görüşeceği cevabını aldı. Bir kaç gün sonra da, 25 Haziran 1951 de Demokrat Parti Grup Odasına davet olunan Barutçu, Fuat Hulûsi Demirelli, Fevzi Lûtfi Karaosmanoğlu, Sıtkı Yırcalı ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'la karşılaşılıyor. Bu meseleyi bizde de bir heyetle konuşmak üzere görüşme iki gün sonraya bırakılıyor. 27 Haziran günü Barutçu, Avni Doğan, Zihni Betil karşı tarafın heyeti ile mülakât yapıyorlar. Bu gayri menkullerin menşelerini ve iktisap şekillerini tesbit etmek üzere Kâmil Gündeş'in Parti-

mizdeki ilgili arkadaşlarla bu cihetleri görüşmesine kadar işi talik ediyorlar. Kayseri Milletvekili Kâmil Gündeş Partimize gelerek Halkevleri işlerine bakan Halil Sezai Erkut ve muhasebe işlerine bakan Ferit Melen ile görüşüyorlar. Kendisine kayıtlarımızda mevcut malûmata göre gayrimenkullerin menşeleri ve iktisap şekilleri hakkında Maliye Müfettişlerinin vesikalara müsteniden tesbit ettikleri malûmat bildiriliyor. Hükûmetle temas bu mecrada normal olarak cereyan ederken ve biz karşı tarafın bu görüşmelerden sonraki düşünce ve tekliflerini beklerken Anayasa komisyonunda faaliyet başlıyor. 19 Temmuzda komisyon toplantıya çağırılıyor. Görüşülmesi hükûmetle yapılacak anlaşma sonuna talik edilen dört teklifin ele alındığı görülüyor. Anayasa komisyonu içinden bir Sukomisyon teşkil ediliyor. Halkevleriyle ilgili dört kanun teklifini tetkik edip tevhidten yeni bir teklif getirilmesi takarrür ettiriliyor. Talî komisyon tekliflerin havale edildiği diğer ihtisas komisyonları ile karma bir komisyon kurup öyle çalışmayı teklif ediyor. Anayasa komisyonu uzun tartışmalardan sonra tekliflerin Anayasaya uygunluğu bakımından tetkiki gerektiği neticesine vararak görüşme bir gün sonraya bırakılıyor. İşte komisyon çalışmaları da bu merkezde cereyan ederken aynı gün Demokrat Parti Meclis Grubu toplanıyor. Halkevleri vesilesiyle Cumhuriyet Halk Partisinin bütün mameleki üzerinde görüşmeler yaparak bir kanun çıkarılarak Halkevleri ve partimizin gayrimenkullerinin alınması hakkında prensip kararı veriyorlar. Anayasanın tanıdığı mülkiyet hakkının ve Anayasa prensiplerinin ihlâl edilmesine ve kötü bir çığır açılmasına ve hukuk nizamının ayaklar altına alınmasına meydan vermemek için bir basın toplantısı tertip ettiren Genel Sekreterimiz Kasım Gülek vasıtasıyla, durumun İstanbul ve Ankara Üniversiteleri Rektörleriyle Yargıtay ve Danıştay Başkanlarından mürekkep yüksek bir ilim heyetine tetkik ettirilmesini ve onların vereceği mütalaayı tamamiyle kabul edeceğimizi basın yolu ile umumî efkâra duyuruyoruz. Zaten memleketin hukuk adamları basın sahifelerinde böyle bir kanunun Anayasa rejimimize aykırı düşeceğini ileri sürmüş olduğu halde bunların hiç birisine ehemmiyet verilmiyor. Tıpkı görüşmeye memur heyetin mesaisi yarı yerde bırakıldığı gibi, Anayasa komisyonunun ertesi gün yapacağı toplantı da fiilen akim bırakılıyor. Ondan sonra Demokrat Parti Meclis Grubunun ittifakla verdiği bu prensip kararı üzerine Manisa Milletvekili Refik İnce ve yedi arkadaşları Partilerinin direktifine uygun bir tasarı hazırlıyorlar. Bunu bütün ihtisas komisyonlarından yıldırım hızı ile ve bir günde çıkarıyorlar. İhtisas komisyonları Partilerinin prensip kararı ile elleri ve dilleri bağlı bir halde usulen ve şeklen tasarıyı birer resmi geçit şeklinde gözden geçiriyorlar. Sür'atle günde-

me alınan tasarı geceli gündüzlü devam eden sürekli toplantılar neticesi umumî heyetten, daha şiddetli ve yıldırıcı hükümler konulmak suretiyle alelacele ve ara seçimlerinden öne çıkarılıyor. Kanunda devir için teklif edilen üç aylık müddet bir aya indiriliyor. Çok yerde bu müddet de beklenilmeden Halkevlerine el konuluyor ve bu suretle 5830 sayılı “Resmi daire ve müesseselerin siyasî Partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesi derneklere ait olup siyasî Partilere terkedilmiş olan gayri menkul mallarla bu Partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve hazineye iadesi” hakkındaki kanunla Partimizin bütün gayrimenkullerinin alınması imkanları hazırlanıyor.

Anlaşma yolu bırakılarak yapılan bu kanun teklifi hükûmetle aramızdaki müzakerelerin müsbet bir neticeye varması ihtimali zaten olmadığını ve İktidar Partisinin zihniyetini bir kere daha açık bir surette gösteriyordu. Bizim projelerimizin esası Halkevlerinin vazifelerine devam etmesi idi. Bu kanun teklifinden anlıyoruz ki esas maksat Halkevlerinin ilgası imiş. Biz projemizde tesis fikrini esas tedbir tuttuk. Bu teklifte görüldü ki Halk Partisinin tasarrufunda olan Halkevlerinin hazineye intikali ve bunların Bakanlar kurulu emrine bırakılması arzu ediliyormuş.

Tarafların hedefleri arasındaki bu uzaklığın, Halkevleri meselesinin bir anlaşma ile halledilmesine imkan bırakmaması tabîî bir neticedir. Bir anlaşma ile büyük bir meselenin halindeki geniş faydalar yerine fevkalâde bir kanun çıkarması yoluna gidilmesinin mahzurlarını memleketimiz uzun yıllar çekmek zorunda bırakılmıştır.

Halkevleri bu memleketin büyük bir ihtiyacına cevap veriyordu. Vatandaşları ayırıcı değil, birleştirici bir kültür birliği içinde yetiştiriyordu. Toplanma yeri, mütevazı bir kütüphane ve türlü içtimaî hizmetler içinde güzel sanatlar terbiyesi için merkez oluyordu. Yetişen sanatkârların, Halkevlerinde okuyup yazma öğrenenlerin ve türlü kollarda kültürlerini arttıranların sayısı hesapsızdır. Toplu hayat yıllardır alışmamış cemiyetimiz için kadın ve erkek konferan, konser ve aile toplantılarına imkân verilmiştir. Hususiyle inkilâp esaslarını anlatmak ve korumayı Halkevleri başlıca vazife edinmişti. Halkevleri salonlarından siyasî Partilerin eşit haklarla geçici olarak istifade etmeleri daima mümkündü. Çok Partili devirde bütün Partilere eşit muamele yapacak bir idare altında Halkevlerinin hizmetleri daha geniş olacaktı. Halkevlerinin hizmetlerini vatandaşlar ihtiyaçlarına uygun bulmuşlar ve Büyük Millet

Meclisleri bu hizmetleri takdir etmişlerdir. Halkevleri milli kültür, varlık ve folklorumuzu yabancı milletlere tanıtmak konusunda ve karşılıkla kültür mü-nasebetleri kurulmasında da büyük faydaları oluyordu. İngiliz Kültür Heyeti, birleşik devletlerin bu kabil kültür kurumları ile sıkı temas temin edilmişti. Şark memleketlerinde de bu hareket başlamıştı. Bir çok neşriyat taati edili-yordu.

Millî Eğitim Bakanlığı halk eğitimi mevzuundaki fikrini almak üzere Amerika'dan tanınmış bir mütehassıs olan Profesör Dr. Kerman'ı Türkiye'ye dâvet etmiştir. Profesör yaptığı tetkikler neticesinde edindiği kanaati şöyle ifade etmiştir. "Köy Enstitüleriniz ve Halkevlerinizle siz halk eğitimi saha-sında Amerika'dan ileri gitmişsiniz. Size bu hususta tavsiye edecek başka bir çare bilmiyorum" demiştir.

Yabancıların bu değerde gördüğü Halkevlerinin ilgasının ne kadar acı ol-duğunu bundan daha iyi isbat edecek bir delil bulunamaz.

İnkılâp mevzularında bugün vukubulan esef verici hadiseler göz önüne alınırsa hem yirmi sene evvel Halkevlerine olan ihtiyacın şiddeti, hem âti için Halkevlerinin daha büyük gayretle çalışma lüzumu kolayca kavranmış olur.

Halkevlerinin çıkarılan 5830 sayılı kanunla on dokuz yıl beş ay ve on do-kuz gün hizmetten sonra fiilen ilga edilmesi yersiz, haksız bir yıkım olmuş-tur.

Milletimizin gözleri önünde ve tarih huzurunda Atatürk'ün eserlerinden birisi olan Halkevlerini ayakta ve milletin hizmetinde tutmak için mümkün olan her şeyi yapmış bulunuyoruz.

Sayın Genel Başkanımızın bu kanun görüşülürken Büyük Millet Mecli-sinde yaptığı konuşma, basına verdiği beyanlar Grup Başkan Vekilimiz Faik Ahmet Barutçu'nun Anayasa komisyonunda ve umumî heyette Partimiz adı-na yaptığı müdafaalar, Genel Sekreterimiz Kasım Gülek'in türlü vesilelerle ortaya attığı teklifler, Genel İdare Kurulumuzdaki konu ile ilgili arkadaşları-mızın, karşı tarafın beyanlarını ve isnatlarını karşılayan ve basına akseden yazı ve izahları, iktidar Partisinin, Halkevlerini ve Partimiz emvalini bir ka-nunla elimizden almayı haklı göstermek için sarfettiği bütün gayretlerin ne derece esassız ve kanunlarımıza aykırı olduğu, malımıza ve varlığımıza nasıl kasedtiklerini gösteren canlı birer tarih vesikası olarak kalacaktır.

Partimizi yıkmak hususundaki düşünce ve tetiplerin henüz bitmemiş olduğu, husumet andlarının hızı kesilmediği, Halkevleri hakkındaki kanunun görüşülmesi sırasında iktidar Partisi Milletvekillerinin, tutanaklara geçmiş olan beyanlarından ve son büyük kongrelerinde aldıkları kararlardan bütün garabeti ve açıklığı ile bir daha anlaşılacaktır. Çünkü Halkevlerine genel bütçeden ve mahallî bütçelerden altmış beş milyon küsur lira yardım yapıldığını kendi görüşlerine göre tesbit ediyorlar. Bunun 5-7 milyonunun Parti hizmetlerine sarfedildiğini indi olarak söylüyorlar. Bir kanunla istirdadı cihetine gidilmesini kararlaştırıyorlar. Diğer taraftan da yetkili kimseleri tarafından 200-500 milyon lira değerinde olduğunu beyan ettikleri gayri menkullerimizin alınması ile altmış beş milyonun yerine ikiyüz elli milyonluk kıymetin üzerine oturduklarını ve bu paraların Halkevi gayelerine sarfedilmiş olduğunu anlamak ve hesaba katmak istemiyorlar.

Halkevlerinin lağvı mes'uliyeti, muhalefette iken "inkılâpları mahfuz tutacağız" diyen ve bu vaidinde de durmayan Demokrat Partinin boynunda ağır bir yük ve altından kalkılmaz bir vebal olarak kalacaktır.